

Motion till riksdagen 2020/21:306

av **Christina Høj Larsen m.fl. (V)**

Papperslösa

Innehållsförteckning

Förslag till riksdagsbeslut.....	2
1 Inledning.....	3
1.1 Ett misslyckande från samhället	3
2 Politik för att motverka papperslöshet.....	4
2.1 Rättssäker och effektiv asylprocess	4
2.2 Återvändande	5
2.3 LMA	6
2.3.1 LMA under coronakrisen	8
2.4 Verkställighetshinder	9
2.5 Regularisering.....	9
2.6 Arbetskraftsinvandring	11
3 Papperslösas rättigheter	12
3.1 Rätt till utbildning	12
3.2 Rätt till sjukvård	13
3.2.1 Utsatta för tortyr.....	14
3.3 Socialtjänsten.....	14
3.4 Arbetsvillkor och fackliga rättigheter	15
3.5 Våld mot papperslösa	16
3.6 Gränspolisen	17

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska tillsätta en utredning av rättssäkerheten inom asylprocessen enligt inriktningen som beskrivs i motionen och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag som gör att de förordningsstyrda tidsgränserna i utlänningsförordningen följs och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med en strategi för återvändandepolitiken som bygger på erfarenheter av vad som fungerar och där migrationspolitikens mål samverkar, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ändringarna i LMA-lagen från 2016 ska rivas upp och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska utvärdera LMA-lagen och dess konsekvenser och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag som minskar risken för papperslöshet till följd av coronapandemin och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag utifrån SOU 2017:84 Uppehållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder och preskription och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ensamkommande barn och unga som varit i Sverige i över ett år ska beviljas permanenta uppehållstillstånd och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag som förtydligar rätten till uppehållstillstånd av humanitära skäl och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska utvärdera i vilken mån reformen från 2013 lett till att rätten till utbildning värnas och återkomma med förslag för att stärka rätten om så behövs och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen i utvärderingen av 2013 års lagändring även ska utreda behovet av att ge papperslösa rätt att gå i förskola och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förtydligande av begreppet vård som inte kan anstå och tydligare riktlinjer till regionerna, för att säkerställa likabehandling, och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag om förtydligande av socialtjänstens ansvar i syfte att stärka rättigheterna för papperslösa och öka likvärdigheten mellan landets kommuner och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med en utvärdering av ändringarna i utlänningslagen från den 1 juli 2018 och tillkännager detta för regeringen.

15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag till ytterligare åtgärder gentemot de arbetsgivare som anställer och utnyttjar papperslösa, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag om att avkriminalisera arbete utan arbets- eller uppehållstillstånd och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med ett lagförslag om att papperslösa som försörjer sig genom att arbeta ska kunna kräva ersättning för utebliven lön och skadestånd för kränkande behandling, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska återkomma med förslag om att säkerställa barnkonventionens efterlevnad så att papperslösa barn inte riskerar utvisning när de utövar sina rättigheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

1 Inledning

Papperslös är den som befinner sig i Sverige utan tillstånd från staten att vistas här, alltså utan ”papper”. I begreppet inkluderas människor som har fått avslag på sin asylansökan, människor som har blivit kvar i landet när visum eller annat tillstånd har gått ut eller andra som på icke konventionella vägar kommit in i Sverige, t.ex. offer för människohandel. Barn som fötts i Sverige av papperslösa föräldrar inkluderas också. Oavsett skäl till papperslösheten är utsattheten densamma. Papperslös är inte detsamma som att sakna giltigt pass eller id-handlingar.

Eftersom papperslösa människor per definition inte förekommer i några register saknas tillförlitlig statistik över hur många papperslösa som vistas i Sverige. I Social Rapport 2010 konstaterade Socialstyrelsen att det i viss forskning och mindre undersökningar finns uppskattningar att det kan röra sig om mellan 10 000 och 50 000 personer. Av dem är, enligt osäkra beräkningar, ca 2 000–3 000 barn. Då beräkningarna är från 2010 kan man anta att antalet personer har ökat. Återvändandeutredningen som presterades 2017 uppskattade gruppen tillståndslösa till 20 000–50 000 personer och att gruppen ökade i antal.

Även om situationen för papperslösa på många sätt liknar den som de utsatta EU-medborgare som ber om hjälp på våra gator och torg, skiljer vi på dem i denna motion. Den främsta orsaken bakom det är att de påverkas av vår lagstiftning på olika sätt. Vänsterpartiets politik avseende utsatta EU-medborgare beskrivs närmare i motion Utsatta EU-medborgare (2019/20:2578).

1.1 Ett misslyckande från samhället

Förekomsten av papperslösa är ett misslyckande för vårt samhälle. Den som saknar rätt att vistas i ett land saknar i praktiken samma rättigheter som den övriga befolkningen. De rättigheter man har enligt lag blir i många fall svåra att förverkliga p.g.a. rädslan för att bli upptäckt. Människor som lever stora delar av sina liv som papperslösa, och i vissa fall även växer upp som papperslösa, lever under stor utsatthet och löper risk att rekryteras till brottslig verksamhet eller utnyttjas på andra sätt. Att leva som papperslös innebär

att leva i ständig rädsla för att upptäckas och utvisas. Därmed blir varje kontakt med myndigheter, att söka hjälp, ta del av vad det offentliga har att erbjuda eller anmäla ett brott, förknippad med en risk. Det senare gör att människor i denna typ av utsatthet lätt faller offer för utnyttjande och brottslighet som inte kommer till myndigheternas kännedom och som därför är svår att bekämpa. Detta är i första hand ett enormt problem för den som lever som papperslös, men den otrygghet det skapar är också dålig för hela samhället.

Papperslöshet är ett tillstånd vi som land skapar och som vi kan avhjälpa. Rätten att vistas i ett land behöver regleras, det är en del av den reglerade invandringen som samtliga riksdagspartier står bakom. Den regleringen kan dock se ut på många olika sätt. Vänsterpartiet är mycket kritiskt mot hur den nuvarande regleringen ser ut, både avseende arbetskraftsinvandring och asyltagstiftningen, som är huvudorsaken bakom att människor lever som papperslösa i Sverige. En del av den kritiken redogör vi för i följande kapitel.

2 Politik för att motverka papperslöshet

Vänsterpartiet anser att beslut om av- och utvisning ska följas. Det är en viktig del av rättsordningen. Likaså att beslut fattas rättssäkert och på korrekta grunder. Till följd av att många människor sökte asyl i Sverige 2015 intensifierade regeringen arbetet för att få dem med avslag på asylansökan att lämna landet. I stället för att bygga det arbetet på kunskap om vad som fungerar har regeringen valt att driva en politik som syftar till att få människor att lämna Sverige genom att göra livet här mer outhärdligt än livet där. Sverige ska därmed bli ett sämre land att leva i än världens farligaste land, Afghanistan, krigsdrabbade Syrien eller förtryckarregeringens Eritrea. Det är en ogenomtänkt signalpolitik som inte kommer att få fler att återvända, utan bara leda till en ökad utsatthet och fler som lever i det skuggsamhälle som regeringen sagt sig vilja bekämpa.

En betydande del av de som lever som papperslösa i Sverige kan av olika skäl inte återvända. Att göra livet svårare för dem genom indragna ersättningar, försämrade rättigheter och en intensifierad jakt på dem kommer bara att öka utsattheten och desperationen. För att motverka papperslöshet krävs i stället flera ändringar i utlänningslagen.

2.1 Rättssäker och effektiv asylprocess

De senaste åren har visat att rättssäkerheten i asylprocessen är allt annat än god. Hastigt och undermåligt förberedda lagändringar har lett till en svåröverskådlig och svårtillämpad lagstiftning. En del strukturella problem finns också som exempelvis bristande kvinno-, barn- och hbtq-perspektiv, bristande anpassningar för personer med funktionsnedsättningar, tolkproblem och inkonsekventa och felaktiga förvarsbeslut.

Det finns omfattande kritik mot hur asylprocessen fungerar i dag, inte minst från asylrättsjurister, människorättsorganisationer och civilsamhällesorganisationer. Detta gäller t.ex. kvalitet och metoder för trovärdighetsbedömningar, medicinska åldersbedömningar och landinformation.

Bristande rättssäkerhet hotar förtroendet för asylprocessen, vilket är en förutsättning för acceptans av de beslut som fattas och därmed en garanti för en effektiv och rättssäker process. Vänsterpartiet anser därför att en utredning bör granska asylprocessens

alla delar. En sådan utredning behöver ta särskild hänsyn till det som skiljer asylärenden från andra förvaltningsrättsliga processer och beslut. Utredningen bör särskilt studera hur förutsättningarna för extra utsatta och marginaliserade grupper kan förbättras och likställas med övriga grupper och den bör inte utgöras av parlamentariker. Regeringen ska tillsätta en utredning av rättssäkerheten inom asylprocessen enligt inriktningen som beskrivs ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Utdragna asylprocesser p.g.a. långa handläggningstider skapar långa perioder av svår och oviss väntan för människor som sökt skydd i Sverige och som redan genomgått mycket svåra upplevelser. Levnadsvillkoren för asylsökande är mycket dåliga. Ersättningen är låg, boendena ofta undermåliga. Trots det kan den utdragna väntan leda till att man finner sig till rätta i Sverige, man skaffar vänner och börjar komma in i samhället. Därmed blir ett återvändande svårare att acceptera. Att korta ned handläggningstiderna är därmed avgörande för en effektiv asylprocess, en större acceptans för asylbesluten och ett ökat återvändande.

Det rekordhöga antalet asylsökande 2015 innebar givetvis längre handläggningstider. Efter att först ha ökat anslagen till Migrationsverket och migrationsdomstolarna för att möta de ökade behoven har regeringen sedan alltför snabbt minskat anslagen igen. Därför är handläggningstiderna fortfarande långa både hos Migrationsverket och migrationsdomstolarna. I utlänningsförordningen (SFS 2006:97) finns angivet hur lång tid det får ta för Migrationsverket att handlägga olika typer av ärenden. Bland annat slår den fast att asylärenden ”ska avgöras senast inom sex månader från det att ansökan lämnades in. Om det finns särskilda skäl får tiden förlängas med högst nio månader. Den sökande ska i sådana fall upplysas om förlängningen och om skälen till den.” Sex, eller i värsta fall nio månader är en lång väntan i ovisshet. Under normala omständigheter kan Migrationsverket hantera ärendena betydligt snabbare. Trots det har väsentligt längre handläggningstider varit vanligt förekommande under senare år. Samma problem gäller även anhöriginvandring och andra typer av tillstånd. Vänsterpartiet menar att tidsgränserna i utlänningsförordningen bör ses som absoluta borte tidsgränser. För att säkerställa en sådan ordning bör tidsgränserna få större betydelse, exempelvis genom att regeringen åtar sig att budgetera för att tidsgränserna hålls. Regeringen bör återkomma med förslag som gör att de förordningsstyrda tidsgränserna i utlänningsförordningen följs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.2 Återvändande

Vänsterpartiet är mycket kritiskt till de prioriteringar regeringen gjort i arbetet för att öka återvändandet av de som fått avslag på asylansökningar. Vi menar att fokus bör ligga på ett effektivt återvändande med bibehållen rättssäkerhet och mänsklig värdighet och inte på repressiva åtgärder. I Svenska Röda Korsets mångåriga arbete med dessa frågor har det tydligt framkommit att det är positiva incitament som ökar viljan till frivilligt återvändande. Det handlar om att utöka återetableringsstödet så att det omfattar fler nationaliteter, att ge behovsanpassad rådgivning efter avslag på asylansökan och inför återvändandet, samt riktade stödinsatser till särskilt utsatta grupper såsom våldsutsatta kvinnor och personer med funktionsnedsättning. Att förbereda för ett återvändande så att både de materiella och psykosociala förutsättningarna är så goda som möjligt underlättar återvändandet. Dessa insikter bör vara vägledande i samarbeten och avtal med andra länder i stället för hot om indraget utvecklingsbistånd.

De främsta utmaningarna i återvändandearbetet är antalet som ska ut- och avvisas, att en betydande del av de som ska av- och utvisas är svåra att hitta och att en del inte går att av- eller utvisa eftersom deras hemländer inte tar emot dem. Det framgår bl.a. av Delmis (delegationen för migrationsstudier) rapport De som inte får stanna: Att implementera återvändandepolitik (2020:1) och av Riksrevisionens granskning Återvändandeverksamheten – resultat, kostnader och effektivitet (RiR 2020:7). Rapporterna, som granskar återvändandepolitiken från ganska snäva perspektiv, lyfter behoven av ökad samordning mellan myndigheter och tydligare styrning.

Delmis rapport De som inte får stanna: Att implementera återvändandepolitik (2020:1) säger bl.a. ”En första rekommendation är att identifiera och hantera målkonflikter inom återvändarområdet. Utifrån den empiri som studien samlade kan man se en lång rad motstridiga mål där man behöver göra nya avvägningar. Kraven på rättssäkerhet i processen gör att Sverige erbjuder flera olika möjligheter till omprövning och överklaganden i asylprocessen, verkställighetshindren och för spårbyten. Detta förlänger processen, försvårar återvändandearbetet och gör att både frontbyråkrater och sökanden svävar i stor osäkerhet. De befintliga möjligheterna att överklaga behöver effektiviseras, men hänsyn behöver tas till rättssäkerheten för den enskilde.”

Rapporten lyfter målkonflikter och att de måste adresseras, den säger inte att återvändandet ska gå före andra mål, vilket ibland hävdas i debatten. En svaghet i rapporten är att den ställer dessa mål i konflikt med varandra i stället för att lyfta fram hur de alla kan uppnås samtidigt och samspela genom en annan politik än den som nu förs. En politik som karaktäriseras av effektiva och rättssäkra asylprocesser med korta handläggningstider skulle leda till beslut som accepteras i högre grad och minskar risken för en stark anknytning till Sverige, vilket därmed underlättar återvändandearbetet. På så vis kan målen som i Delmis rapport ställs emot varandra i stället samverka för en bättre fungerande process.

Vänsterpartiet menar att återvändandepolitiken bör vägledas av ambitionen att dessa mål ska samverka med varandra för att åstadkomma en process som är så bra som möjligt för alla inblandade. Regeringen bör återkomma med en strategi för återvändandepolitiken som bygger på erfarenheter av vad som fungerar och där migrationspolitikens mål samverkar, enligt beskrivningen ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.3 LMA

Våren 2016 lämnade regeringen förslag om förändringar i lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande (LMA) genom Extra ändringsbudget för 2016 – Ändring av rätten till bistånd för vissa utlänningar (prop. 2015/16:146). Förslagen byggde på migrationsöverenskommelsen mellan regeringen och Moderaterna, Centerpartiet, Liberalerna och Kristdemokraterna och innebär att den som får avslag på sin asylansökan, undantaget barn och barnfamiljer, mister rätten till bistånd och boende. Denna förändring har fått förödande effekter. I stället för att öka antalet som återvänder efter beslut om av- eller utvisning har den lett till att fler lever som papperslösa i Sverige och under ännu större utsatthet.

Vänsterpartiet var ensamt parti att rösta emot lagändringen, vi ifrågasatte att den skulle få de effekter som regeringen eftersträvade. Valet mellan att följa ett av- eller utvisningsbeslut är valet mellan att återvända till den plats man flytt ifrån eller stanna kvar på den plats man flytt till. Även i de fall det saknas asylskäl flyr människor från

hemska och osäkra förhållanden. Att tro att ett indraget bistånd skulle vara nog för att få dessa människor att vilja återvända är naivt.

Det finns en hel del dokumenterad erfarenhet om vilken typ av återvändandearbete som fungerar, inte minst från Svenska Röda Korsets verksamhet. Dessa erfarenheter har regeringen konsekvent ignorerat. Vår bedömning var, när förslaget lades fram, att förändringen i lagen skulle resultera i att allt fler skulle leva som papperslösa i Sverige och att situationen för människor som redan var väldigt utsatta skulle bli ännu svårare. Vissa kostnader minskar till följd av lagändringen, i och med att rätten till bistånd och boende försvinner för den aktuella gruppen, men andra kostnader ökar eller uppstår till följd av deras utsatta levnadssituation. Kostnader som belastar kommuner, ideella organisationer och lokalsamhället.

Vi kan nu konstatera att vi hade rätt i vår bedömning. Svenska Röda Korset gjorde en nulägesanalys av konsekvenserna av ändringen i LMA i början av 2017 och uppmärksammade då en ökad oro och utsatthet bland de personer som berörs av lagändringen och konstaterade att allt fler asylsökande med avslag har kontaktat dem för att få stöd och hjälp. Omkring 90 procent av de berörda som Röda Korset har haft kontakt med har efterfrågat mat. Drygt 30 procent har uppgivit gravt försämrad hälsa. Det handlar framför allt om personer som inte längre har tillgång till för dem nödvändiga mediciner för att behandla t.ex. cancer, diabetes eller tarmsjukdomar. Över 80 procent av de som Röda Korset mött beskriver att de mår psykiskt dåligt till följd av den situation de befinner sig i. Rådgivningsbyrån (numera Asylrättscentrum) har lyft flera fall där personer avhysts från sitt boende trots att de gjort allt de kunnat för att medverka vid avvisning eller utvisning. Röda Korsets erfarenheter stärker den bilden. Mer än 50 procent av de personer Röda Korset mött uppger att de inte förstår varför rätten till bistånd har upphört och att något skriftligt beslut om att biståndet upphört inte överlämnats. De har inte heller fått information om möjligheten att överklaga. I Röda Korsets rapport går också att läsa om gravida kvinnor som kastas ut på gatan till följd av lagändringen. Röda Korset beskriver också en ökning av antalet personer som lever utanför samhällets skyddsnet till följd av lagändringen och en ökad risk för att denna grupp exploateras genom utnyttjande på arbetsmarknaden, prostitution och droghandel. Det innebär en ökad utsatthet för individen och även stora konsekvenser för samhället i stort.

Erfarenheter från Norge visar på samma problem som Röda Korset beskrivit i sina rapporter och när Nederländerna infört liknande begränsningar fälldes staten av Europarådets granskningskommitté för den sociala stadgan. Utredningen om uppehållstillstånd p.g.a. praktiskt verkställighetshinder gjorde en internationell utblick och studie av tidigare forskning bl.a. avseende inskränkningar av rättigheter för personer med lagakraftvunna avvisnings- eller utvisningsbeslut. Utredningen fann inga belägg för att fler personer självmant lämnar ett land efter avvisnings- eller utvisningsbeslut när inskränkningar i rättigheter har genomförts.

Från att lagändringen trädde i kraft i juli 2016 till den 30 augusti 2020 hade, enligt uppgifter från Migrationsverket, 30 471 personer fått besked om att deras rätt till bistånd enligt LMA hade upphört. Av dem hade 9 174 lämnat landet. Över 7 000 hade gått under jorden. Regeringens ambition att öka återvändandet har därmed knappast uppfyllts. Vänsterpartiet anser att ändringarna av LMA-lagen bör rivs upp.

Förändringarna av LMA-lagen från 2016 ska rivs upp. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vid lagändringen anförde flera remissinstanser att förslaget riskerade leda till att fler människor går under jorden. Regeringen angav också i propositionen att trots att ett av

syftena med förslaget var att skapa ett incitament för frivilligt återvändande kunde det inte uteslutas att en del av de personer som förlorar rätten till bistånd i stället för att lämna landet lever kvar i Sverige och blir svårare för myndigheterna att nå för en verkställighet. Ändringarna i LMA-lagen utreddes aldrig innan de genomfördes. Lagändringen och dess effekter har inte utvärderats från offentligt håll, trots många alarmrapporter från civilsamhället. I det fall riksdagen inte vill riva upp lagändringarna direkt, bör den åtminstone kräva en utvärdering av lagen och dess konsekvenser när den nu varit i kraft i över fyra år. Regeringen ska utvärdera LMA-lagen och dess konsekvenser. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.3.1 LMA under coronakrisen

Coronapandemin har försvårat situationen för papperslösa ytterligare, ökat risken för att människor hamnar i papperslöshet och genom den nuvarande LMA-lagen ökar utsattheten för vissa. De som efter att ha fått beslut om av- eller utvisning och p.g.a. stängda gränser under pandemin inte kan återvända till sina hemländer förlorar enligt LMA-lagen därmed rätten till bistånd och boende. Gruppen har samtidigt väsentligt sämre förutsättningar att kunna följa Folkhälsomyndighetens råd och rekommendationer.

Andra grupper riskerar hamna i en liknande situation. Bland annat de som släppts ut ur förvar, omkring 500 personer, dels för att minska smittspridningen i förvaren, dels för att det inte går att verkställa beslut om utvisning p.g.a. stängda gränser. Men också människor som har eller har haft uppehållstillstånd som arbetstagare och p.g.a. den snabbt inbromsande ekonomin blir av med sina arbeten och därmed sina uppehållstillstånd. Personer som vill förlänga sina uppehållstillstånd hindras av stängda gränser och stängda ambassader.

Migrationsverket har möjlighet att avbryta verkställighet av utvisningsbesluten genom att bevilja tidsbegränsade uppehållstillstånd med hänvisning till att det finns praktiska verkställighetshinder. Ett sådant agerande från Migrationsverket skulle ge migranterna tillgång till grundläggande sociala och ekonomiska rättigheter såsom tak över huvudet och mat för dagen. Migrationsverket hänvisar i stället till kommunernas möjlighet att bevilja nödbistånd. Men kommunerna anser inte att man har rätt till nödbistånd enligt socialtjänstlagen utan menar att personerna är Migrationsverkets ansvar då de saknar uppehållstillstånd i Sverige. En problematisk inställning som vi adresserar längre fram i denna motion.

Vänsterpartiet vill att ändringarna som genomfördes i LMA-lagen 2016 rivs upp, men i väntan på att så sker krävs snabbare förändringar. Ett sådant beslut skulle inte heller lösa hela den problematik som beskrivs ovan. Nu krävs därför tillfälliga ändringar för att hantera konsekvenserna av pandemin och att undvika att människor hamnar i papperslöshet samt mildra den utsatta situation som följer av det. Vi vet inte hur länge de restriktioner som orsakar dessa problem kommer gälla och hur hårt de kommer att drabba människor, men det finns stora risker för långtgående konsekvenser för många människor. Vänsterpartiet föreslår därför att alla personer som har lagakraftvunna utvisningsbeslut och som inte kan återvända till följd av coronapandemin beviljas tidsbegränsade uppehållstillstånd. Samma sak bör gälla för personer som inte kan förlänga sina uppehållstillstånd. Upphållstillstånden bör gälla så länge som pandemin omöjliggör återvändande. För personer som inte kan styrka sin identitet med giltigt pass till följd av stängda gränser och stängda ambassader bör tillfälligt undantag göras från passkravet i utlänningslagen. Regeringen ska återkomma med förslag som minskar risken

för papperslöshet till följd av coronapandemin, enligt ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.4 Verkställighetshinder

En del av de personer som fått avslag på sin ansökan om asyl kan inte återvända. I stället för att hantera detta faktum genom att föreslå möjligheter till uppehållstillstånd för dessa människor, har både Sverige och EU kommit med flera förslag på hur återvändandet ska öka genom hårdare tag och svårare levnadsvillkor för gruppen. Den uppenbara konsekvensen blir en större grupp papperslösa som lever i mycket utsatta situationer. Varför människor hamnar i denna situation varierar. Dels kan det röra sig om statslösa som saknar anvisat mottagarland som ser sig vara folkrättsligt förpliktigad att bevilja inrese-tillstånd. Dels kan en stat av politiska skäl vara ovillig att låta en medborgare återvända. En persons medborgarskap kan också ha dragits tillbaka eller så kan det vara omöjligt att ta sig till det anvisade mottagarlandet eller mycket svårt att få inrese-tillstånd.

I november 2016 tillsatte regeringen en utredning för att kartlägga förekomsten av och rättstillämpningen i ärenden om uppehållstillstånd där ett beslut om avvisning eller utvisning inte kan verkställas av praktiska skäl utanför den enskildes kontroll. Utredningens betänkande (SOU 2017:84) Upphållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder och preskription, presenterades i november 2017 och visar att kraven på individen att bevisa att det finns praktiska hinder för återvändande är orimligt höga. Så är det även i fall där det i stort sett är omöjligt att få fram godtagbar dokumentation gällande praktiska hinder. Vidare godtar Migrationsverket sällan den dokumentation som lämnas. Möjligheterna att få stanna i Sverige p.g.a. praktiska hinder efter ett beslut om av- eller utvisning är mycket små, det handlar om drygt 10 personer per år.

Utredningen föreslår bl.a. ett förtydligande av lagstiftningen så att den vars avvisnings- eller utvisningsbeslut inte kan verkställas av skäl som ligger utanför individens kontroll beviljas uppehållstillstånd. Den föreslår också att frågan om statslösas rättsliga ställning utreds vidare. Tyvärr har regeringen inte tagit något av utredningens förslag vidare. Vänsterpartiet menar att det borde ligga i alla länders intresse att motverka en lagstiftning, vare sig den är svensk eller EU-rättslig, som för med sig att fler människor tvingas leva som papperslösa. Trots det får både Sveriges och EU:s politik just de konsekvenserna. Vi menar också att det är olyckligt att regeringen inte agerat utifrån de konstruktiva förslag som utredningen presenterat, utan i stället fortsätter på den inslagna och repressiva vägen. Regeringen ska återkomma med förslag utifrån SOU 2017:84 Upphållstillstånd på grund av praktiska verkställighetshinder och preskription. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.5 Regularisering

Vänsterpartiet anser att det behövs en tydligare reglering i lagstiftningen för de som levt i Sverige under lång tid utan tillstånd, en form av regularisering. Bestämmelserna om synnerligen och särskilt ömmande omständigheter, det som ofta kallas humanitära skäl, är på flera sätt otillräckliga och har kommit att tillämpas mycket restriktivt. Under den tiden då begränsningslagen gällt har dessa bestämmelser försvagats så kraftigt att de i praktiken inte finns kvar.

Lagen (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige (begränsningslagen) har tillsammans med flera andra ändringar av migrationspolitiken de senaste åren lett till ett ökat antal papperslösa och till större utsatthet och osäkerhet. Vänsterpartiet menar att nu när en ny lagstiftning tas fram, som ska ta vid efter det att begränsningslagen upphört, bör situationen för de som drabbats av de senaste årens migrationspolitik åtgärdas. Bland annat behövs en långsiktigt hållbar lösning för de som omfattas av den s.k. gymnasielagen, men också för andra som drabbats av lång väntan, ovisshet och rättsosäkra asylprocesser.

De som omfattas av den s.k. gymnasielagen kom till Sverige som barn och sökte skydd här undan krig och förtryck. De flesta kom innan migrationspolitiken svängde. Innan högerpolitiker och borgerliga ledarsidor började skrika om systemkollaps. Innan riksdagen bestämde att vi skulle ha så sträng asyllagstiftning som möjligt.

När åtstramningarna presenterades lovade statsministern att barnen skulle undantas. Men så blev det inte. Migrationsverket ändrade sin praxis, med följderna att 18-årsdagen betydde utvisning för de som fått uppehållstillstånd p.g.a. verkställighetshinder. De som inte kunde utvisas eftersom de var barn skulle alltså vänta tills de fyllt 18 år och då tvingas lämna landet. En dom från Migrationsöverdomstolen slog fast att en stor del av gruppen som var under 18 år egentligen skulle bedömas som alternativt skyddsbehövande och få uppehållstillstånd. Men de långa handläggningstiderna gjorde att många hann fylla 18 år innan asylbeslutet togs. De ensamkommande prioriterades dessutom ned i Migrationsverkets ärendehantering.

Ett stort antal ensamkommande barn fick också sin ålder uppskriven genom rättsosäkra åldersbedömningar. Trots att bedömningarna mött omfattande kritik från svenska och internationella experter och statistiker görs de fortfarande på samma sätt. Rättsläkare har lämnat Rättsmedicinalverket, den myndighet som ansvarar för bedömningarna, i protest mot att myndigheten håller fast vid en rättsosäker metod. Svenska Läkaresällskapet, Statens medicinsk-etiska råd och Barnläkarföreningen har krävt en utredning av metoderna. En utredning är nu tillsatt, men vi får vänta länge innan den kan ge några svar.

Genom gymnasielagen skulle de få en ny chans. Men lagen var så dåligt konstruerad att den ovisshet och oro som drabbat gruppen kvarstår. Vänsterpartiet såg bristerna och försökte åtgärda dem. Regeringen var inte intresserad och nu lever många ensamkommande med konsekvenserna. I debatten kallas de för ”vuxna män utan asylskäl”. Sanningen är att det handlar om barn som sökte och behövde skydd i Sverige. De har behandlats fruktansvärt illa till följd av politiska beslut och har hunnit bli vuxna under tiden.

När vi ser att ensamkommande far illa, att det psykiska lidandet växer, med en kraftig överrepresentation av självmord inom gruppen som följd, att de utnyttjas i brottslighet och är en del av ett växande skuggsamhälle så måste vi agera. Det är politiska beslut som skapat problemen och politiska beslut som kan åtgärda dem.

En stor del av de ensamkommande som lever i Sverige har stadgat sig här. De har skaffat vänner och familjer, de har lärt sig språket, engagerar sig i föreningslivet och kämpar med studierna. Som alla andra unga människor. Det svenska samhället har dessutom investerat i dem och de är nu en del av Sverige. De är redo att bidra till samhället och de behövs i ett Sverige med en åldrande befolkning. Till följd av coronapandemin har utsikterna för att få de jobb som krävs för permanent uppehållstillstånd försämrats avsevärt. Utan politiska beslut som löser situationen kommer en stor del av gruppen tvingas leva som papperslösa i Sverige. De ensamkommande barn och unga som varit i Sverige i över ett år ska beviljas permanenta uppehållstillstånd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Migrationskommittén lyckades inte utreda frågan om hur en ny humanitär grund ska formuleras. I stället valde den att föreslå en återgång till den reglering som gällde före 2014, trots att ändringarna som då infördes motiverades med en starkt efterlevnad av barnkonventionen. Diskussioner i kommittén om vilka som avses omfattas av denna grund för uppehållstillstånd, exempelvis om kravet på anknytning till Sverige, samt vilka hälsotillstånd som avses omfattas, fick stå tillbaka för samtal om volymmål. Detta beklagar Vänsterpartiet.

Vi menar att det i lagstiftningens förarbeten bör framgå att det inte har betydelse för barns anknytning till Sverige huruvida de under vistelsen har haft tillstånd eller ej. På samma sätt bör det även tydligt framgå att det är den faktiska tillgången till vård (för vem är den tillgänglig och till vilken kostnad) som är avgörande, inte den teoretiska förekomsten av sådan. Det bör vara en fråga för politiken och därmed uttryckas tydligare i lagstiftning och förarbeten i stället för som nu överlämnas åt rättstillämparen att tolka. Europadomstolen har förtydligat detta i flera domar, t.ex. gällande vistelse utan tillstånd för barn (CASE OF BUTT v. NORWAY Application no. 47017/09) och kring tillgång till vård (CASE OF PAPOSHVILI v. BELGIUM Application no. 41738/10).

Vänsterpartiet menar också att bestämmelsen om humanitära skäl bör formuleras så att de ärenden där en verkställighet skulle framstå som orimlig (jmf. 12 kap. 18 § utlänningslagen) omfattas. Vi anser vidare att bestämmelsen bör formuleras enligt lagändringen från 2014, men att särskilt ömmande omständigheter bör gälla för alla, även för vuxna. Erfarenheterna från tillämpningen av bestämmelsen synnerligt ömmande omständigheter visar att praxis blev väldigt hård och resulterade i att personer utvisades under omständigheter som för allmänheten ansågs stötande. Ändringen 2014 motiverades utifrån att lagstiftningen skulle svara bättre mot barnkonventionen. Att kommittén nu, när barnkonventionen blivit svensk lag, inte ens vill återgå till den ordningen är svårt att förstå. Regeringen ska återkomma med förslag som förtydligar rätten till uppehållstillstånd p.g.a. humanitära skäl enligt vad som beskrivs ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.6 Arbetskraftsinvandring

Arbetskraftsinvandringen har historiskt varit positiv för Sverige och bidragit till vårt lands utveckling. En väl fungerande arbetskraftsinvandring kan även framöver tillföra mycket för såväl den enskilde som kommer hit för att arbeta, som för svensk ekonomi och arbetsmarknad. Arbetskraftsbrist inom olika branscher och yrken kan hanteras. Människor som kommer hit bidrar med nya kunskaper, och nya kontaktytor skapas. Om arbetskraftsinvandringen även framgent ska bidra positivt för arbetstagaren, arbetsgivaren och hela samhället måste det finnas garantier för att de som invandrar inte utnyttjas och inte heller används för att dumpa löne- och arbetsvillkoren på den svenska arbetsmarknaden.

Vänsterpartiet har länge drivit på för att införa mer generösa regler för arbetskraftsinvandring från länder utanför EU/EES-området. Dessvärre motsvarar de regler, som infördes 2008 av de dåvarande borgerliga regeringspartierna plus Miljöpartiet, inte alls våra önskemål. Regelverket sätter arbetstagaren i en svårt underordnad beroendesituation och öppnar upp för utnyttjande och osund konkurrens. Vänsterpartiet har därför vid flera tillfällen lagt fram förslag för att motverka detta.

En konsekvens av regelverket kring arbetskraftsinvandringen är att de som kommer till Sverige med löftet om ett arbete med en viss lön och goda arbetsvillkor i stället ham-

nar i papperslöshet när villkoren och löften inte uppfylls och uppehållstillståndet dras in. I många fall kan återvändande vara svårt eller möjligt och det är svårt att förstå varför den enskilde ska straffas för arbetsgivarens brister eller fusk. Vänsterpartiets politik för arbetskraftsinvandring beskrivs närmare i motion Ordning och reda på arbetsmarknaden (2020/21:431).

3 Papperslösas rättigheter

De mänskliga rättigheterna är universella, ömsesidigt samverkande och odelbara. Det betyder att de gäller för alla människor, utan åtskillnad, över hela världen, oavsett land, kultur eller specifik situation och att de olika rättigheterna utgör delar av samma helhet på ett sådant sätt att ingen enskild rättighet kan anses vara viktigare än någon annan.

FN har genom åren återkommande riktat kritik mot Sverige när det gäller papperslösas mänskliga rättigheter. Bland annat har FN:s barnrättskommitté, FN:s rapportör om våld mot kvinnor och FN:s rapportör för rätten till hälsa, lyft fram papperslösa som en särskilt utsatt grupp i Sverige vars rättigheter inte skyddas tillräckligt.

3.1 Rätt till utbildning

I juli 2013 genomfördes en lagändring som ger papperslösa barn rätt att gå i skolan. Det innebär att alla papperslösa barn mellan 6 och 18 år har laglig rätt till skolgång, men de omfattas inte av skolplikten. En person som är papperslös och börjar gymnasiet innan hen fyllt 18 år har rätt att avsluta utbildningen även efter det att man har fyllt 18. Ett papperslöst barn har även rätt till anpassad utbildning i särskolan och skolskjuts på samma sätt som andra barn.

Det är svårt att veta hur många papperslösa som använder sin rätt till skolgång. Stockholms Stadsmission gjorde en rundringning till 51 kommuner i Sveriges tre största storstadsområden för ett par år sedan. Hälften av kommunerna uppgav att de har eller har haft papperslösa elever i grundskolan. Samma undersökning visar även på att det finns stora brister i hur kommunerna har förberett sig för att säkerställa att papperslösa barns skolgång blir så trygg som möjligt. Bristerna gäller bl.a. rätten till individuell prövning av utbildningsbehov och studiestöd för papperslösa barn och att papperslösa barn inte alltid får ut sina skolbetyg. Utbildning är en central del i det långsiktiga arbetet med att bryta den fattigdom och utsatthet som papperslösa lever i. Det är därför viktigt att säkerställa att lagändringen från 2013 får önskad effekt. Vänsterpartiet menar att reformen från 2013 nu behöver utvärderas i syfte att säkerställa rätten till utbildning. Regeringen ska utvärdera i vilken mån reformen från 2013 lett till att rätten till utbildning värnas och återkomma med förslag för att stärka rätten om så behövs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Lagändringen från 2013 som ger papperslösa barn laglig rätt att gå i skolan inkluderar inte deltagande i förskoleverksamhet. I förarbetena till lagändringen fanns förslag om rätten till förskoleverksamhet utifrån argumentationen att barn i förskoleåldern riskerar att bli än mer isolerade p.g.a. ett större beroende av föräldrarna för att röra sig utanför hemmet. Därmed såg man ökad risk för att små barn som lever som papperslösa skulle osynliggöras än mer om de inte gavs möjlighet att gå i förskolan. Trots detta gavs inte papperslösa barn lagstadgad rätt att delta i förskoleverksamhet. En del papperslösa

barn bereds ändå plats på förskola av enskilda verksamheter eller kommuner. Förskolan är en viktig plats för barns lärande och utveckling. Tidiga utbildningsinsatser är kostnadseffektiva och ju yngre barnen är när insatserna sätts in desto större kompensatorisk effekt har de. Därför är det viktigt att papperslösa barn tidigt får tillgång till förskola. Vänsterpartiet menar att utvärderingen av lagändringen från 2013 bör inkludera en översyn av papperslösas rätt att gå i förskola. Regeringen ska i utvärderingen av 2013 års lagändring även utreda behovet av att ge papperslösa rätt att gå i förskola. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

För en papperslös ungdom är möjligheterna i livet mycket begränsade och framtidsutsikterna i Sverige dystra. Detta trots att det i många fall handlar om personer som både är födda och uppväxta här. Efter gymnasiet blir det mycket svårare, då papperslösa personer varken har rätt att vidareutbilda sig eller arbeta. Genom möjligheten att få uppehållstillstånd p.g.a. humanitära skäl – det som i den ordinarie utlänningslagen kallas för ”särskilt ömmande omständigheter” för barn och ”synnerligt ömmande omständigheter” för vuxna – borde en stor del av denna grupp kunna få uppehållstillstånd och därigenom en möjlighet att leva mer normala liv. Lagstiftningen är dock väldigt snäv och det finns frågetecken kring huruvida den lever upp till de konventionsåtaganden Sverige är bundet av. Vänsterpartiets kritik mot denna reglering lyfts upp under avsnitt 2.5.

3.2 Rätt till sjukvård

Tillgång till vård, utan diskriminering, är en mänsklig rättighet som Sverige har skyldighet att tillförsäkra alla som befinner sig här. Vänsterpartiet anser mot den bakgrunden att tillgång till vård för alla måste säkerställas. Det finns i dag grupper som riskerar att falla utanför samhällets skyddsnät, utan möjlighet till subventionerad vård. Till denna riskgrupp hör papperslösa. De humanitära konsekvenserna av utebliven vård är allvarliga. Det kan exempelvis handla om kroniska sjukdomar som diabetes, hjärt- och kärlsjukdomar som obehandlade över tid leder till ökat lidande och förhöjd dödlighet. Hos gravida kvinnor utan tillgång till vård ökar riskerna för förlossningskomplikationer vilket påverkar både mammor och barn.

Sedan den 1 juli 2013 gäller lagen (2013:407) om hälso- och sjukvård till vissa utlänningsgrupper som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd. Lagen säger att regionerna ska erbjuda subventionerad vård och tandvård till personer som vistas i Sverige utan stöd av myndighetsbeslut eller författning. Vidare ska personer under 18 år erbjudas vård i samma omfattning som folkbokförda barn. För personer över 18 år ska vård som inte kan anstå, mödrahälsovård, vård vid abort, preventivmedelsrådgivning erbjudas. De som omfattas av lagen ska även erbjudas subventionerade läkemedel och en hälsoundersökning.

Röda Korset har i rapporten Kunskap och vägledning, en förutsättning för god vård (från 2018) kartlagt hur regionerna hanterar frågan utifrån den information som ges på deras hemsidor. En otydlighet i lagstiftningen som de lyfter fram gäller begreppet vård som inte kan anstå. Sedan lagändringen 2013 har flertalet idéburna organisationer och vårdgivarorganisationer lyft problemet med otydligheten i lagstiftningen och vilken vård begreppet egentligen omfattar. I juni 2014 gick 23 förbund och föreningar knutna till sjukvården samman i en gemensam skrivelse – Rätt till vård-initiativet – kring begreppet vård som inte kan anstå. I skrivelsen uppmanar de anställda inom sjukvården att ge vård på lika villkor, efter behov och enligt vetenskap och beprövad erfarenhet.

Statskontoret framhåller i en utredning av lagen om vård för papperslösa från 2016, att begreppet vård som inte kan anstå ökar risken för att vårdpersonal gör olika bedömningar av vilken vård papperslösa ska erbjudas. Otydligheter kring vilken vård som avses skapar framför allt osäkerhet för den enskilde i kontakten med vården och riskerar leda till ökad ohälsa och utsatthet. Otydligheterna leder också till att vårdpersonal hamnar i en svår situation där de tvingas fatta svåra beslut utan tydlig vägledning. Vänsterpartiet anser att vård ska ges efter behov. Utgångspunkten är alla människors rätt till vård. Regeringen ska återkomma med förtydligande av begreppet vård som inte kan anstå och tydligare riktlinjer till regionerna, för att säkerställa likabehandling. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.2.1 Utsatta för tortyr

I den subventionerade vården som ska erbjudas papperslösa ingår bl.a. psykiatrisk vård. Enligt Socialstyrelsen bör extra hänsyn tas till patientens vårdbehov om denne varit utsatt för tortyr eller andra allvarliga övergrepp. Trots att papperslösa ska erbjudas subventionerad psykiatrisk vård säger erfarenheter från Svenska Röda Korsets vårdförmedlingar att papperslösa patienter nekas psykiatrisk vård i stor utsträckning. Ofta känner inte vårdgivarna till att begreppet vård som inte kan anstå är ett mer inkluderande begrepp än akutsjukvård. Papperslösa i behov av vård drabbas ofta hårt då de nekas sjukvård, bl.a. p.g.a. dålig kunskap om sina rättigheter samt bristande språkkunskaper. De vågar sällan argumentera för sin sak av rädsla för att bli anmälda till Migrationsverket eller polisen. Patienter med psykisk ohälsa drabbas extra hårt, eftersom den psykiska ohälsan i sig kan göra det svårt att fatta beslut och att ha kraft att agera för sin sak. Vänsterpartiets politik avseende tortyr- och traumabehandling beskrivs närmare i motion Rättighetsbaserat flyktingmottagande byggt på välfärd (2019/20:220).

3.3 Socialtjänsten

Enligt socialtjänstlagen är den kommun där en person bor ansvarig för att ge stöd till personen så länge det inte är klart att en annan kommun har denna skyldighet. I dessa fall är kommunen där personen bor endast skyldig att ge nödbistånd. Lagen gör ingen åtskillnad utifrån medborgarskap. Enligt Socialstyrelsen är dock rätten till stöd enligt socialtjänstlagen beroende av om personen i fråga har rätt att vistas i Sverige. Den som inte har denna rätt är endast berättigad till nödbistånd, enligt Socialstyrelsen, varför socialtjänsten måste utreda om personen i fråga har rätt att vistas i landet innan stöd beviljas.

Vissa experter har kritiserat denna hållning och menar att det är en felaktig tolkning av socialtjänstlagen. Socialstyrelsens hållning baseras på en dom från 1995 i Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen), som baserades på den tidigare socialtjänstlagen, varför det är tveksamt om tolkningen bör ses som relevant i dag och för dessa fall som är annorlunda än det som behandlades i domen.

Socialtjänsten har också ett ansvar att skydda ett barn som far illa, t.ex. då barnet utsätts för våld eller andra övergrepp i hemmet. Denna skyldighet omfattar även papperslösa barn. Enligt Socialstyrelsen saknas det dock kunskap om de grundläggande sociala behoven hos gruppen. Rädda Barnen menar att papperslösa barn inte har den rätt till och tillgång till socialt stöd och ekonomiskt bistånd som de borde enligt lagstiftningen. De

menar vidare att det finns stora skillnader mellan hur olika kommuner agerar och pekar på brister i tolkningen av vistelsekommun och vilket ansvar kommunen har.

Att socialtjänstens arbete med papperslösa skiljer sig mellan olika kommuner är ett allvarligt problem. Var i landet man råkar leva avgör därmed vilka rättigheter man har och ens tillgång till välfärden. Vänsterpartiet är mycket kritisk till denna ordning och menar att regelverken måste förtydligas och harmoniseras. Regeringen ska återkomma med förslag om förtydligande av socialtjänstens ansvar i syfte att stärka rättigheterna för papperslösa och öka likvärdigheten mellan landets kommuner. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.4 Arbetsvillkor och fackliga rättigheter

I Sverige är det olagligt för arbetsgivare att anställa personer som saknar arbetstillstånd. Det är heller inte tillåtet för personer utan arbetstillstånd att arbeta. Samtidigt gäller arbetsmarknadens regler alla, även den som saknar uppehålls- eller arbetstillstånd. Att det är förbjudet att anställa personer som saknar arbetstillstånd, och olagligt för dem att arbeta, innebär därmed inte att den som arbetar utan arbetstillstånd saknar rättigheter.

Arbetstidslagens regler om längsta arbetstid och rätt till rast och vila gäller alla arbetstagare, inkluderat papperslösa. Arbetsgivaren är även skyldig att se till så att alla anställda har en dräglig arbetsmiljö. Papperslösa har laglig rätt att slippa diskriminering och trakasserier. Alla har rätt att få utlovad lön betald i tid och de arbetsgivare som har tecknat ett kollektivavtal är skyldig att ge alla arbetstagare den lön och de rättigheter som finns i avtalet, inkluderat papperslösa.

Den första juli 2018 infördes förändringar i utlänningslagen som gav Polismyndigheten utökade möjligheter att genomföra arbetsplatsinspektioner för att kontrollera om arbetsgivare har anställda som saknar rätt att vistas eller arbeta i Sverige. Arbetsplatsinspektionerna ska enligt lagen begränsas till branscher där Polismyndigheten har bedömt att det finns en särskild risk för sådana anställningar. Polisen har i samband med dessa arbetsplatsinspektioner rätt att genomföra inre utlänningskontroll om det framkommer skäl för det. Den särskilda avgift som en arbetsgivare kan bli skyldig att betala om arbetsgivaren har en anställd som inte har rätt att vistas eller arbeta i Sverige höjdes också genom lagändringen.

Vänsterpartiet var kritiskt till lagändringen när den infördes, vi röstade emot förslaget i riksdagen, eftersom den på ett oproportionerligt sätt fokuserar på att straffa papperslösa löntagare, snarare än de arbetsgivare som utnyttjar papperslösa. Dessutom finns en uppenbar risk att lagändringen leder till ökad etnisk profilering och trakasserier av vissa grupper på arbetsmarknaden. Vänsterpartiet anser att det är de arbetsgivare som anställer och utnyttjar papperslösa som bör vara föremål för polisens arbetsplatsinspektion, inte de papperslösa. Det extremt ojämlika maktförhållande som finns mellan arbetsgivare och löntagare i dessa fall bör synliggöras och motverkas genom lagstiftningen. Vänsterpartiet anser således att det är arbetsgivaren som bör lagföras och tilldelas straff och sanktion. Lagändringen har nu varit i kraft i drygt två år. Tidningen Arbetet har i flera artiklar följt upp förändringarna och konstaterat att det är oklart vilka konsekvenser ändringen hade. Vänsterpartiet menar att lagändringen nu bör utvärderas. Regeringen ska återkomma med en utvärdering av ändringarna i utlänningslagen från 1 juli 2018 som beskrivs ovan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet välkomnade den höjning av den särskilda avgiften som en arbetsgivare kan bli skyldig att betala om den har en anställd som inte har rätt att vistas eller

arbeta i Sverige, men ansåg då och menar fortfarande att ytterligare åtgärder bör övervägas gentemot de arbetsgivare som anställer och utnyttjar papperslösa. Konsekvenserna för en papperslös arbetstagare som upptäcks vid en kontroll är avsevärt mycket svårare än för den arbetsgivare som utnyttjat den papperslöses utsatta ställning. Det finns således skäl att se över lagstiftningen i syfte att föreslå ytterligare åtgärder.

Regeringen ska återkomma med förslag till ytterligare åtgärder gentemot de arbetsgivare som anställer och utnyttjar papperslösa. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Papperslösa är en extremt utsatt grupp på arbetsmarknaden. Deras utsatta situation utnyttjas av skrupelfria arbetsgivare som låter dem jobba till mycket låga löner och under mycket dåliga villkor. Det är de oseriösa arbetsgivarna som bidrar till osund konkurrens på arbetsmarknaden och mellan företag, inte de utsatta papperslösa arbetstagarerna.

Med nuvarande lagstiftning löper den papperslöse löntagaren som uppmärksammar och anmäler missförhållanden och utnyttjanden av en arbetsgivare risken att själv utvisas. Detta förhållande försvårar möjligheterna att komma åt oseriösa arbetsgivare och motarbeta missförhållanden på arbetsmarknaden. Vänsterpartiet menar därför att utlänningslagen bör ändras så att arbete utan arbets- eller uppehållstillstånd avkriminaliseras. Dagens lagstiftning, där både arbetsgivaren och den anställde kan straffas för det illegala arbetet, skyddar i praktiken de oseriösa arbetsgivarna. Vi menar att arbetsgivarna bör bära hela straffansvaret för själva anställningen. Det skulle förbättra möjligheterna för papperslösa att kräva löner och arbetsvillkor i enlighet med lagar och avtal samt utnyttja rätten att få skadestånd och ersättning från arbetsgivaren. Regeringen ska återkomma med förslag om att avkriminalisera arbete utan arbets- eller uppehållstillstånd. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet anser vidare att lagstiftningen bör skärpas så att arbetsgivare som utnyttjar papperslösa till låga löner ska bli skyldiga att betala mellanskillnaden mellan den lön de betalat ut och den lön som gäller i branschen. Dessutom ska arbetsgivare kunna tvingas att betala skadestånd för kränkande behandling till den som utnyttjats.

Regeringen ska återkomma med ett lagförslag om att papperslösa som försörjer sig genom att arbeta ska kunna kräva ersättning för utebliven lön och skadestånd för kränkande behandling. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

3.5 Våld mot papperslösa

Socialstyrelsen och statliga utredningar har återkommande lyft att kvinnor och barn med begränsade sociala, ekonomiska och politiska resurser, inkluderat papperslösa, löper större risk att bli utsatta för våld i Sverige. Faktorer som bristande språkkunskaper, begränsade sociala nätverk, isolering, få försörjningsmöjligheter och bristande kunskap om sina rättigheter begränsar dessa kvinnors och barns resurser att ta sig bort från våldet.

Många papperslösa kvinnor vittnar också om stor rädsla för att söka hjälp eller att anmäla sina förövare p.g.a. risken för utvisning ur landet. Samtidigt beskriver de att männens hot om att anmäla kvinnan till polisen och därmed utsätta henne för risken att utvisas utnyttjas som ett effektivt maktmedel för att hålla kvinnorna och barnen kvar i förhållandena.

Även utanför familjen utnyttjas papperslösas situation och de utsätts för brott, men förövarna kan i princip räkna med att gå fria då papperslösa oftast inte vågar anmäla brotten. Det riskerar att främja en kultur av ansvars- och straffrihet för förövare.

Enkätstudier genomförda av forskare och studenter visar att det inte rör sig om enstaka fall av våldsutsatta papperslösa. Flera kommuner samt kvinnojourer bekräftar att de möter papperslösa i högre grad än tidigare. Samtidigt säger både kvinnojourer och kommuner att det är svårt att placera dessa kvinnor och barn, då det saknas statlig finansiering. Det finns inom kommunerna även brist på kunskap och utarbetade riktlinjer om hur våldsutsatta papperslösa kvinnor ska tas om hand. Det leder till godtyckligt agerande och bristande rättssäkerhet. Konsekvenserna är att papperslösa kvinnor och barn sällan får skydd undan fysiskt och psykiskt våld.

Vänsterpartiets politik avseende våld mot papperslösa kvinnor och människohandel för sexuella ändamål utvecklas i motionerna Mäns våld mot kvinnor och andra former av våld i nära relationer (2018/19:2227) och Stoppa sexköp och människohandel (2020/21:V628).

3.6 Gränspolisen

Före 2013 hade skolstyrelsen samt socialnämnden en lagstadgad skyldighet att underrätta polisen om man kom i kontakt med en papperslös person, en s.k. underrättelseskyldighet. I samband med att papperslösa fick lagstadgad rätt till skola och sjukvård avskaffades denna skyldighet då det ansågs viktigt att säkerställa att papperslösa skulle kunna känna sig trygga i kontakten med berörda myndigheter.

Trots det finns ett ständigt hot om att bli upptäckt och utvisad, vilket gör att vissa undviker att gå skolan, söka vård, anmäla brott eller ta andra kontakter med myndigheter. Därmed förhindras människor som lever i papperslöshet från att utöva sina rättigheter. Samtidigt förlorar skola, förskola, vård och socialtjänst sina viktiga funktioner som skyddsnet för de som far illa eller på olika sätt är utsatta.

Gränspolisen menar att kapitel 17 i utlänningslagen bryter socialnämndens normalt sett stränga sekretess. Där står att socialnämnden ska lämna ut uppgifter om en utlännings personliga förhållanden om t.ex. Polismyndigheten begär det och uppgifterna behövs för att verkställa ett beslut om av- eller utvisning. I socialtjänstlagen finns bestämmelser som pekar på att gränspolisens agerande är otillåtet. I alla fall när det rör barn. Lagens andra paragraf säger att barnets bästa särskilt ska beaktas vid åtgärder som rör barn. Den otrygghet det skapar för barnen och risken för att barn inte vågar gå i skolan eller söka den vård eller hjälp de behöver kan inte anses förenlig med principen om barnets bästa.

Även barnkonventionen, som numera är svensk lag, talar emot gränspolisens agerande. Förbudet mot att diskriminera ett barn är en grundläggande del av barnkonventionen. Där innefattas diskriminering p.g.a. legal status.

Vänsterpartiet menar att dessa konflikter i lagstiftningen bör lösas ut och att barnkonventionen bör ha företräde. Regeringen bör återkomma med förslag om att säkerställa barnkonventionens efterlevnad så att papperslösa barn inte riskerar utvisning när de utövar sina rättigheter. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Christina Höj Larsen (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Jessica Wetterling (V)